

16
4.710
N G A M A H I

A T E

HUI O TE HAHI MAORI

O T E

TAKIWA O TURANGA,

O T E

TAKIWA HOKI O TE KAHA,

I TE PIHOPATANGA O WAIAPU,

I HUIHUI KI TE KAHA

TIHEMA 7, 8, 1885.

TURANGA.

PRINTED AT THE "HERALD" OFFICE, GLADSTONE ROAD.
1885.

NGA TANGATA O TENEI HUI.

UPOKO: Te Pihopa.*

MINITA:

TE WIREMU, Atirikona.	Rev. RUTENE TE AIHU.
Rev. MOHI TUREI.	„ GEORGE MAUNSELL.
„ MATIAHA PAHEWA.	„ WILLIAM GOODYEAR.*
„ EDWARD JENNINGS.*	„ IHAIA TE AHU.*
„ RIHARA TE RANGAMARO.	„ IRIMANA PAEUTA.

MANGAI REIMANA:

TE IRIMANA HOUTURANGI, ...	Te Kawakawa.
WIREMU TE WHARETAKEKE, ...	„
HOANI NGATAI, ...	Rangitukia.
EPENIHA WHAIKAHO, ...	„
HORI MATAMUA, ...	Te Horo.
TE PIRINIHA TE RITO, ...	„
ERUERA PAHAU, ...	Tuparoa.
TE HIRA TAMIHERE, ...	„
PIRIPI TE AWARAU, ...	Whareponga.
RIWAI PAKERAU, ...	„
TE KEREAMA KAIPARA, ...	Tokomaru.
KARAITIANA RATAPU, ...	„
RUTENE TE ARAHI, ...	Whangara.
MIHAERE PAKUKU, ...	„
TIOPIRA KOREHE, ...	Turanga.
TIPENE TUTAKI, ...	„
AHIPENE RANGI, ...	„
HORI KORAMA MANUHIRI,*	„
HOHEPA KARAPAINA, ...	Te Kaha.
WIREMU TAOPUKU, ...	„
HOERA KATIPO, ...	„
TE WIREMU TAMAHUA, ...	„
TAMATI RANGIMAewa, ...	Whakatane.

*Kihai i tae ki te Hui.

HE TUHITUHINGA

NO NGA MAHI A TE HUI O TE HAHU MAORI O TE TAKIWA O TURANGA, ME TE HUI O TE HAHU MAORI O TE TAKIWA O TE KAHA, I WHAKAMINEA KI TE KAHA I TE 7 O NGA RA O TIHEMA, 1885.

NO te Ratapu, no te 6 o nga ra o Tihema i huihui ai nga tangata o te Hui, me te tangata whenua ki Te Kaha-nui-a-Tiki. E wha tekau ma rua i tango i te Hapa a te Ariki; i puta hoki te kohikohi o te Ohaohatanga, £2 8s. 11d.

No te Manei, no te 7 o nga ra o Tihema i huihui ai ano ki te Kaha-nui-a-Tiki i te 10h. 30m. o te awatea. Karangarangatia ana e Te Wiremu, Atirikona, nga ingoa o nga tangata o te Hui, me te whakao ano enei ki o ratou ingoa:—

Minita: Te Wiremu, Atirikona, Rev. Mohi Turei, Rev. Matiaha Pahewa, Rev. Rihara Te Rangamaro, Rev. Rutene Te Aihu, Rev. G. Maunsell, Rev. Irimana Paeta.

Mangai Reimana: Te Irimana Houturangi, Wiremu Te Wharetakeke, Hoani Ngatai, Epeniha Whaikaho, Hori Mata-mua, Te Piriniha Te Rito, Eruera Pahau, Te Hira Tamihere, Piripi Te Awarau, Riwai Pakerau, Te Kereama Kaipara, Karaitiana Ratapu, Rutene Te Arahi, Mihaere Pakuku, Tiopira Korehe, Tipene Tutaki, Ahipene Rangi, Hohepa Karapaina, Te Wiremu Tamahaua, Wiremu Taopuku, Hoera Katipo, Tamati Rangimaewa.

I te mea ka ngaro nei te Pihopa ka riro ko Te Wiremu, Atirikona, hei Upoko mo te Hui. Kii ana e ia kua tu te Hui; timataia ana hoki e ia te mahi ki te Inoi.

Muri iho ka whai-korero ia ki te Hui

WHAI-KORERO A TE UPOKO.

E hoa ma, e nga Minita, e nga Mangai o te iwi:—Taku tuatahi he whakaatu ki a koutou i toku pouri mo te ngaronga o to tatou Pihopa i roto i a tatou tenei ra, kei a ia hoki te tikanga mo te whakamana i ta tatou mahi e whakatu nei i te Hui o te Hahi Maori ki roto ki te Takiwa o Te Kaha, ki te wahi kahore nei ona Hui penei i mua.

Tika rawa tenei kainga hei kawenga mai ma Ngatiporou, ma Rongowhakaata i te Hui o te Hahi Maori; ina hoki ka rima tekau enei tau o te taenga mai o te taua patu tangata a aua iwi ki Toka-kuku nei; he taua ke hoki tenei he whakaora tangata. Ka kitea hoki ki tenei mea te whakakotahitanga a te Rongo-pai i nga tangata katoa hei tinana kotahi i roto i a Te Karaiti. Ma te Atua e manaaki tenei whakaminenga o tatou hei mea e kaha haere ai te mahi a te Hahi ki tenei takiwa, hei mea e whiwhi nui ai te iwi ki te pai.

Kotahi te minita o te tai rawhiti kua tangohia atu e te Ariki i roto i a tatou i tenei tau, ko Kerehona Piwaka, o Whangara.

No te 28 o Maehe i mate ai. Heoi ka wha tenei nga pariha o taua takiwa kua kore he minita. Me i whakaaroa wawetia i era tau kua pahure atu ra he tangata kia tae ki te kareti kia whakaakona, i te mea kei te ora ano te minita o ia pariha, o ia pariha, kua kore e roa he rapunga inaianei i te whakakapitanga mo nga minita ka tutuki nei te mahi. Kotahi tekau nga tangata i te Kareti, i Khipane, i tenei tau; tokowhitu no tenei Pihopatanga; tokotoru no te Pihopatanga o Akarana. Kotahi rawa te mea kua motuhia hei Minita, ko Te Irimana Paeta, ka tae mai nei inaianei hei minita mo te takiwa o Te Whanau a Apanui. No te ra o Matiu, ara no te 21 o Hepetema i motuhia ai ia hei Rikona.

E toru nga whare-karakia hou kua oti nei te whakatuwhera i roto i tenei tau. No te 3 o Mei tetahi ki Ti-kapu-a-Hinekopeka i te Pariha o Rangitukia. No te 13 o Hepetema tetahi ki Rakaiteroa i te Pariha o Turanga. No te 29 hoki o Nowema ka pahure tata ake nei i whakapuaretia ai te Whare-karakia o Anaru Apotoro ki Reporua, i te Pariha o Tuparoa. He mea pai tenei kia hangaa he Whare-karakia mo nga wahi e hapa ana, a kia rato ra ano nga kainga nunui katoa i te Whare i motuhake rawa mo nga mahi o te karakia ki te Atua.

Tetahi mea e hapa tonu ana i roto i a tatou ko te kura mo nga tamariki i te Ratapu. He tokomaha noa atu nga tamariki kahore e whakaakona ana ki nga tikanga o te Whakapono. Ki te huihuia katoatia nga mea e whakaakona ana i nga Pariha katoa o te Takiwa o Wharekahika a, Te Paritu, e kore pea e nuku ake i te 150. Ko tetahi mea tenei i puta ai te whakaaro a te Hinota o te Pihopatanga i mua ake nei, kia perehitia i ia tau, i ia tau, he patai hei kimi i te matauranga o nga tamariki; he mea kia kaha ai, kia ngahau ai te mahi i tenei mahi nui. Kua ki hoki te Pihopa kia perehitia ki roto ki Te Korimako nga wahi o te Karaipiture me era atu mea hei mahinga ma nga tamariki kia mohiotia ai e nga kai-whakaako o nga kura Maori, kia taea ai hoki e nga tamariki te whakahokihoki i aua patai.

Kei te mahi tonu inaianei te mahi a te kai-whakawai ki stahi o nga tangata o enei takiwa i tahuri ai ki te karakia ke. Kei te kiia ano ia tetahi e nga tangata e mahi ana, ehara i te karakia ke, engari ko ta tatou ano e karakia nei. Otira me he mea he penei e kore whakahuatia ketia ko te ingoa o Te Kooti hei poropiti mo ratou; e kore hoki e wehea ketia he karakia. Ko ta tatou e tohe ai ki nga tangata e anga ana ki taua karakia, ko te mea i tupu nei i runga i te raru o te motu nei kia whakareerea rawatia atu, kia rite ai te noho o tatou katoa ki to te takiwa i tupu hou ai te whakapono ki tenei whenua. Tetahi mahi a te kai-whakawai ko te tikanga e kiia nei he "Momona," i kawea mai e te pakeha i tawahi, ara i Amerika. He tikanga whakapae tenei ki a Te Karaiti, ki to tatou Matua hoki i te Bangi; he whakapeau ke i nga ako a te karaipiture, he whakangaro i te wairua o te tangata. Kihai i tokomaha nga tangata

o te Hahi i mamingatia e taua akoranga; ko etahi hoki o ratou kua hoki mai ano. Ko nga mea e piri atu ana ki reira, ko te hunga raruraru, kihai nei i tika te haere i te huarahi o te Rongopai. Ko taua tu tangata e korerotia nei e Hoani (1 Hoani 2, 19), "I haere atu ratou i roto i a tatou, ehara i te mea no tatou ratou; mehemea hoki no tatou ratou, kua noho tonu ki a tatou: otiia he mea tenei kia whakakitea ai ratou katoa ehara i a tatou." Ko tatou ia, e hoa ma, kia mau tonu ki nga kupu ora, ki a to tatou Ariki, ki a nga Apotoro hoki a Ihu Karaiti; ma tona Wairua hoki tatou e arahi e kitea ai e tatou nga mea pono katoa.

I whakaaria a Te Manihera, Minita, i tautokona e Hoera Katipo;

E whakapai ana te Hui ki te whai-korero a te Atirikona, he ki hoki tenei ki a ia kia whakaae mai ia ki aua korero kia perehitia. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Te Irimana Paeta, Minita i tautokona e Karaitiana Ratapu;

Kia perehitia ano te whai-korero a Te Manihera ki raro iho i ta te Upoko. *Tukua atu ana tenei mo apopo.*

I whakaturia a Rev. Hori Manihera hei kai tuhituhi mo tenei whakaminenga o te Hui.

I whakaaria e Ahipene Rangi, i tautokona e Rutene Te Arahi; Kia tu a Hirini Ahunuku hei Mangai Reimana, mo te Pariha o Turanga, mo tenei tunga o te Hui, hei whakakapi mo Hori Korama Manuhiri. *Whakaaetia ana.*

I pataia e Karaitiana Ratapu ki te Upoko;

Kua tae mai ranei te mapi reo Maori hei whakaatu i nga rohe wehewehe o nga Pariha o nga Pihopatanga o Niu Tireni i whakaaria e ahau i te tunga o te Hui o te Hahi Maori i huihui ki te Awapuni i te 8 Tihema, 1884?

I utua e te Upoko;

Kahore he kupu mai a te Pihopa mo te mapi e korerotia nei. Mehemea kua riro mai, kua whakaturia mai pea e ia.

I whakaaria e Te Irimana Paeta, Minita, i tautokona e Epiniha Whaikaho;

Kia whakaurua mai a Rapata Wahawaha, a te Hatiwira Te Houkamau ki roto ki tenei Hui. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e te Irimana Te Houturangi, i tautokona e Te Piriniha te Rito;

Kia whakaurua mai te pariha o Te Kawakawa ki te pariha o Te Kaha, kia kotahi ai he minita hei tiro tiro mo enei pariha. Kia kitea ra ano he minita mo tetahi pariha, ka wehe ai i nga pariha. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Mihaere Pakuku, i tautokona e Te Piriniha Te Rito;

Kia perehitia i roto i nga mahi a te Hui o te Hahi Maori i ia tau, i ia tau nga hua o te Tahua oranga Minita o te Pariha kahore nei he minita, ka waiho nei hei whakaranea ake i taua Tahua. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Piripi Te Awarau, i tautokona e Mohi Turei, Minita ;

Kia whai whakaaro te Pariha ki nga Reimana e pootitia ana hei mangai mo ratou ki roto ki te Hui o te Hahi Maori. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Ahipene Rangi, i tautokona e Rihara Te Rangamaro, Minita ;

He kupu tenei ki te Pihopa. Kia puta he tono mana ki te Komiti ta Paipera kia whakamaua nga upoko, me nga rarangi ki nga taha o te Paipera, kia pera ano me etahi Paipera Pakeha. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Te Wiremu Tamahaua, i tautokona e Hori Matamua ;

He tono atu tenei ki te Pihopa kia wehea tenei Pariha, kia rua, ara, kia kiia ko te Pariha o Te Kaha, ko te Pariha o Torere. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Hohepa Karaipaina, i tautokona e Riwei Pakerau ;

He ki tenei na te Hui mo te puta o te Momona ki tetahi wahi o roto o enei takiwa, kia kauaka rawa e tahuritia atu taua karakia, engari kia tukua atu kia maro te haere i tona huarahi. *Whaka-aetia ana.*

I whakaaria e Mihaere Pakuku, i tautokona e Piripi Te Awarau ;

Ko nga tupapaku o nga pariha kahore nei he minita, ki te kore e tata mai he minita a te wa e nehua ai, e pai ana ma te kai-whakaako o taua wahi e nehu. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Piripi Te Awarau, i tautokona e Te Kereama Kaipara ;

Kia tirohia he taitamariki, kia whakaaturia ki nga Minita, kia tukua atu ki te kura Minita i te Raukahikatea. Ma nga Mangai Reimana e whakaatu tenei korero ki o ratou Pariha. *Whakaaetia ana.*

I whakaaturia i konei ki te Hui e Hohepa Karapaina te whakaaro o nga tangata o te Kaha kia hangaa wawetia he whare mo te Minita i tenei wa e takoto tata ake nei, muri iho ka hangaa ko te whare karakia.

I whakaaria e Te Irimana Paauta, Minita, i tautokona e Ahipene Rangi ;

Kia whiriwhiria he Komiti hei tiroiro i te mahinga a nga tangata o te Hahi i ia wahi, i a wahi i nga whakahau a te Hui i enei tau kua mahue ake nei, kia whakahokia

mai hoki he korero ki te Hui apopo. Nga tangata mo tenei Komiti, ko te Wiremu Atirikona, ko Mohi Turei, Minita, ko Matiaha Pahewa, Minita, ko Rutene Te Arahi, ko Ahipene Rangi, ko Te Irimana Paeuta, Minita. *Whakaetia ana.*

I whakaaria e Ahipene Rangi i tautokona e Te Irimana Paeuta, Minita;

He kupu tenei ki nga minita, ki nga tangata o ia Pariha, o ia Pariha, kei wareware ki nga whakahau a te Pihopa, kia tukua he moni mo te mau i te Rongo-pai, ki nga wahi pouri, ahakoa nui, ahakoa iti. *Whakaetia ana.*

I panuitia, i whakapumautia, 8 Tihema, 1885.

W. L. WILLIAMS,

Upoko.

TUREI, 8 TIHEMA, 1885.

I huihui ano ki te whare i te 9 o nga haora.

Timataia ana e te Upoko ki te inoi; muri iho ka panuitia, ka whakapumautia nga tuhituhinga o nga mahi onanahi.

Makaa ana ki te Hui te kupu i nukuhia mai inanahi i whakaaria ra e Te Irimana Paeuta, Minita. *Unuhia ana ki waho.*

Panuitia ana te korero a te Komiti i whakatungia inanahi.

I whakaaria e Wiremu Tamahaua i tautokona e Te Manihera;

He kupu mihi tenei na te Whanau a Apanui ki te Pihopa, me te Hui hoki o te Hahi Maori, mo te nui o to ratou aroha i whakaangahia nei ratou e te Atua ki te whakakaha i tenei wahi o tana Hahi. *Whakaetia ana.*

I whakaaria e Hirini Ahunuku, i tautokona e Eru Pahau;

Ko nga moni a nga Pariha e kohia ana i te tau me tuku ki te peeke kia ata takoto ai mo nga mahi a te Pariha, ma nga Hahiwatena ratou ko te Komiti e whakahaere. *Whakaetia ana.*

I pataia e Hirini Ahunuku ki te Upoko;

Me kore e pai ko nga matua o te tamaiti hei matuaatua mo te tamaiti ina iriiria?

I utua e te Upoko;

Ko te ture i whakatakotoria e te Hahi o Ingarani, me tangata ke hei Matuaatua mo te tamaiti ina iriiria, haunga te papa me te whaea o te tamaiti. E kore tena ture e taea e te Hui te whakakahore.

I whakaaria e Mohi Turei, Minita, i tautokona e Piripi Te Awarau;

He whakaae tenei na tenei Hui ki te ki a nga pariha e 5 o Ngatiporou, e mea ana kia tonoa atu etahi tangata kia tae atu ki te Pihopatanga o Akarana me kore e pai kia nukuhia mai a Areka Whareumu, te Minita o te Pariha o Whangarei, ina kitea tetahi kai whakakapi mona; a, kia nukuhia mai ki te takiwa o Ngatiporou. *Whakaetia ana.*

I whakaaria e Mihaere Pakuku, i tautokona e Rihara Rangamaro ;

He kupu tenei na tenei Hui mo te whare-karakia o te Pariha o Whangara e tu nei ki Uawa kia whakahoutia ; ka tata hoki te pakaru. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Te Irimana Paeuta, Minita, i tautokona e Rutene te Arahi ;

Kia perehitia i roto i nga mahi a te Hui nga mea i whakaaturia mai nei e te Komiti i whiriwhiria nei inanahi. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Te Irimana Paeuta, Minita, i tautokona e Rapata Wahawaha ;

Kia marama te pukapuka whakaatu mai i nga kaute o nga moni o ia Pariha, o ia Pariha, i nga wa katoa e tu ai te Hui o te Hahi Maori. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e te Hati te Houkamau, i tautokona e Te Irimana Paeuta, Minita ;

He ki tenei ki te Pihopa me kore e pai kia tuturu tonu nga Mangai Reimana mo enei pariha, o te Kautuku ki Tarakeha, kia ono i nga tunga katoa o te Hui o te Hahi Maori. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Mohi Turei, Minita, i tautokona e Eru Pahau ;

Kia kaha nga Rangatira o ia Pariha, o ia Pariha ki te huihui i nga tangata kia noho topu ki te kainga kotahi, kia tupu pai ai nga mahi. Kua puta ano ia nga ki a te Hui i era huinga : heoi me whakakaha tonu tenei ki. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Hori Manihera, Minita, i tautokona e Wi Taopuku ;

He kupu whakapai tenei na nga iwi o tenei takiwa ki nga Minita o Ngatiporou, ki a Wi Paikaea, ki nga reimana hoki i haereere mai nei ki te kawae mai i te Pongo-pai. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Hohepa Karapaina, i tautokona e Hoera Katipo ;

Kia puta te ki a tenei hui ki nga rangatira kia kaha ratou ki te awahina i te minita o te ratou takiwa ina haere ki nga kainga e tahuri ana ki te karakia ke. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Mihaere Pakuku, i tautokona e Te Kereama Kaipara ;

Kia whakaterea te tainga o nga korero o tenei Hui. *Whakaaetia ana.*

I whakaaria e Te Kereama Kaipara, i tautokona e Tiopira Korehe ;

Kia tu te Hui o te Hahi Maori ki te Pariha o Tokomaru, ara, ki Waipare, a te tau e haere ake nei. *Whakaaetia ana.*

I whakamutua te mahi e te Upoko ki te Inoi ki te manaakitanga.

I panuitia, i whakapumautia 8 Tihema, 1885.

W. L. WILLIAMS,
Upoko.

NGA MEA O NGA PARIHA.

Pariha.	Kai-karakia.	Whare-minifa.	Whare-karakia.	Kura Ratapu.	Kai-whakaako o nga Kura Ratapu.	Tamariki o nga Kura Ratapu.
Te Kawakawa ..	2	0	10	1	2	29
Rangitukia ..	1	0	10	1	2	48
Te Horo	1	0	9	2	2	21
Tuparoa	2	1	12	0	0	0
Whareponga ..	3	1	15	0	0	0
Tokomaru	2	1	19	2	3	45
Whangara	3	2	11	2	2	14
Turanga	1	0	10	1	2	16

MONI O TE OHAOHA.

I.—PARIHA O TE KAWAKAWA.

Whare-karakia o Tepene.

Riro mai.			Riro atu.		
Toenga, tera tau ..	£2	10 3	Kawe Rongo-pai ..	£1	11 0
No tenei tau ..	1	14 9	Toenga	2	14 0
	£4	5 0		£4	5 0

II.—PARIHA O WHANGARA.

i. *Whare-karakia o Patoromu.*

Riro mai.			Riro atu.		
Toenga, tera tau ..	£7	4 3	I nga mahi o te whare	£3	2 9
No tenei tau ..	1	0 3	Kawe Rongo-pai ..	1	0 3
	£8	4 6	Toenga	4	1 6
	£8	4 6		£8	4 6

ii. *Whare-karakia o te Tokotoru.*

Riro mai.			Riro atu.		
Toenga, tera tau ..	£7	17 5	I nga mahi	£0	8 0
No tenei tau ..	3	4 9	Toenga	10	14 2
	£11	2 2		£11	2 2

I.—PARIHA O TURANGA.

Whare-karakia o te Wahine o Meri.

Toenga, tera tau .. £9 14 4	Kawe Rongo-pai .. £2 5 0
No tenei tau .. 9 5 11	” ” .. 0 18 0
	Taiepa .. 5 15 9
	Toenga .. 10 1 6
£19 0 3	£19 0 3

No te Pariha o Te Kaha £158 i kohikohia i roto i te tau, mo te Tahua Oranga Minita.

TE TAHUA ORANGA MINITA

O TE TAI RAWHITI O TE PIHOPAPANA O WAIAPU.

I timataia tenei i te tau 1858, he mea whakarite na te Pihopa kia takoto £200 a tetahi Pariha ka uru ai taua Pariha ki taua Tahua. I homai e te Komiti tonu Mihanere £1000; tera atu hoki etahi moni i makaa e te Pihopa ki taua Tahua. Takoto ana i reira te tikanga, mo te whai minita tetahi o nga Pariha ka uru nei ki te Tahua, kia puta i roto i nga hua e rua tekau pauna i te tau hei oranga mo te Minita. No te tau 1874 ka puta i te Hui o te Hahi Maori he kupu kia kohikohia e ia Pariha, e ia Pariha kia £200, kia waiho ai nga hua hei whakaranea ake i te oranga mo te minita. No te tau 1878 ka timataia tenei mahi; kua takoto hoki i muri nei a nga Pariha o Whangara, o Turanga taki £200; a te Pariha o Tokomaru £168 13s. 9d.; a te Pariha o Te Kawakawa £120 17s. 4d.; a te Pariha o Rangitukia £16; a te Pariha hoki o Te Kaha £200 17s. 9d. E puta ana inaianei te hua o enei Tahua Apiti, taki £8 mo te £100 i roto i te tau. I te mea kahore he Minita e riro ana nga hua hei whakaranea ake i te Tahua.

Nga hua o to Te Kawakawa i te 30 o Hune, 1885, kua puta £14 18s. 5d. i nuku ake ai te Tahua ki te £135 15s. 9d. Nga hua o to Te Kaha i te 30 o Hepetema, 1885, kua puta £10 11s. 2d. i nuku ake ai te Tahua ki te £211 9s. 11d.